

EESTI NSV
KERGETÖÖSTUSE MINISTEERIUM

G. Kiperman

**PLANEERIMISE
JA MATERIAALSE
STIMULEERIMISE
UUS SÜSTEEM**

VABARIIKLIK TEADUSLIK-TEHNILISE
PROPAGANDA MAJA
TALLINN 1966

EESTI NSV
KERGETÖÖSTUSE MINISTEERIUM

G. Kiperman

**PLANEERIMISE
JA MATERIAALSE
STIMULEERIMISE
UUS SÜSTEEM**

VABARIIKLIK TEADUSLIK-TEHNILISE
PROPAGANDA MAJA

TALLINN 1966

Министерство легкой промышленности
Эстонской ССР

Г. Киперман

НОВАЯ СИСТЕМА ПЛАНИРОВАНИЯ И ЭКОНОМИЧЕСКОГО
СТИМУЛИРОВАНИЯ

На эстонском языке

Республиканский дом научно-технической пропаганды

2
Таллин - 1966

Tartu Riikliku Ülikooli
Raamatukogu

67750

Toimetaja K. Kõivumägi

Korrektorid A. Huul ja V. Remma

Toimetus: Tallinn, Filtri tee 5. Tel. 616-98.

Trükkimisele antud 24.3.66a. Faber 60x84¹/₁₆. Trükipoognaid
1,56 . Arvestuspoognaid 1,11. Tiraaž 500. MB-03037.
Tellimise nr. 37.

Trükitud Vabariikliku Teaduslik-Tehnilise Propaganda Maja
rotaprintil, Tallinn, Filtri tee 5.
Hind 8 kop.

Kommunismi materiaal-tehnilise baasi edukas loomine ja elanikkonna materiaalse heaolu pidev kasv nõuavad majanduse kiiremat arengut ja ühiskondliku tootmise efektiivsuse kasvu. Selle saavutamiseks on tarvis maksimaalselt kasutada sotsialistliku majandussüsteemi eeliseid ning täiustada tööstuse plaanimajandust.

Nende eesmärkide saavutamist soodustavad Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei Keskkomitee septembripleenumi (1965) otsused planeerimise ja materiaalse stimuleerimise uue süsteemi ellurakendamise kohta. Tööstusettevõtte majandusliku iseseisvuse laiendamise eesmärgil vähendatakse kõrgemalseisvate organite poolt tehnika, tootmis- ja finantsplaani näitajaid. Muuseas, tööstuses kinnitatakse edaspidi vaid realiseeritava toodangu üldmaht ja ülesanded toodangu tähtsamate liikide osas naturaälväljendis (meetrites, tonnides, kilogrammides, kilovatt-tundides jne.); töö osas - üldine palgafond; finantsalal - kasumi üldsumma ja rentaabluuse protsent, eelarvelised maksud ja assigneeringud.

Peale selle kinnitatakse tsentraliseeritud kapitaal-mahutuste üldmaht, sealhulgas ka ehitus-montaazitööd; tsentraliseeritud kapitaal-mahutuste arvel põhifondide ja tootmisvõimsuste käikulaskmine; ülesanded uute toodangu-liikide väljalaskmiseks ja uute tehnoloogiliste protsesside juurutamiseks; antud tööstusharus erilist tähtsust omav kompleksne automatiseerimine ja mehhaniseerimine; tooraine, materjalide ja seadmete hangete maht.

Niisiis ei kinnitata edaspidi ülesandeid üld- ja kaubatoodangu, tööviljakuse, töötajate arvu, keskmise töötasu, omahinna alandamise ja kümnete teiste näitajate osas, mida kinnitatakse praegu ettevõtetele, mis pole veel üle läinud uuele majandusliku planeerimise ja stimu-

leerimise süsteemile.

Ettevõtetele kinnitatakse näitajad määratakse kindlaks aastaplaanis koos nende jaotamisega kvartalite kaupa, vajaduse korral tehakse seda naturaalväljendite osas ka kuude kaupa. Kõik teised tehnika, tootmis- ja finantsplaanid näitajad, mida ei kinnitata kõrgemalseisvate organisatsioonide poolt, määratakse ja kinnitatakse (tehnika, tootmis- ja finantsplaanis) ettevõtte direktori poolt.

Kui uutele töötingimustele üleviidud ettevõtted leiavad 1966. a. plaanis ettenähtud toodangu realiseerimise mahu suurendamise võimalusi täiendavate tellimuste arvel (ilma et nad kahjustaksid püstitatud ülesannete täitmist), siis ettevõtte poolt muudetud plaani näitajad kuuluvad kinnitamisele kõrgemalseisva organisatsiooni poolt. Pärast seda annavad ettevõtted aru juba muudetud plaani täitmise eest. Selliseid juhuseid saab olema nähtavasti palju, sest uutes töötingimustes püüavad ettevõtted maksimaalselt ära kasutada olemasolevaid reserve, et kindlustada kasumi, rentaabluse ning vastavalt sellele ka materiaalse ergutamise fondi loomist.

NLKP Keskkomitee septembripleenumi poolt ettenähtud töötingimustele üleviidud ettevõtete plaaniliste näitajate süsteem erineb praegu kasutatavast süsteemist järgmistele uute näitajate kehtestamisega (realiseeritava toodangu maht, rentaablus tootmisfondide maksumuse suhtes, maksud tootmisfondide eest), aga samuti muudatused üksikute näitajate arvutamise meetodites (palgafond, keskmine töötasu, omahind, kasumi summad jne.).

Seejuures uus planeerimise ja materiaalse stimuleerimise süsteem erineb kehtivast mitte üksnes näitajate loetelu ja nende arvutamise meetodika, vaid ka paljude teiste oluliste erinevuste poolest: tootmise arendamise, materiaalse ergutamise, sotsiaal-kultuuriliste ürituste ja elamuehitamise fondide loomine; ettevõtte õiguste, fi-

nantseerimis- ja krediteerimistingimuste tunduv laiendamine jne.

Ettevõtte töö tulemusi hinnatakse edaspidi olenevalt toodangu realiseerimise mahu plaani täitmisest, kasumi summast ja rentaabluse protsendist, samuti tähtsamate toodanguliikide väljalaskmise ülesannete täitmisest (naturaalväljendis).

Realiseeritud toodangu maht¹ viiakse sisse endiste kogutoodangu, kaubatoodangu, kogukäibe või töötlemise normatiivse maksumuse näitajate asemele. Mitte ükski neist näitajatest ei stimuleerinud ettevõtet tõstma toodangu kvaliteeti, viima toodangut kiiremini tarbijateni, et maksimaalselt rahuldada nende vajadusi. Realiseeritud toodangu mahu näitaja soodustab tootjate ja tarbijate huvide kooskõlastamist, järelikult ka tootmist ja tarbimist tervikuna.

Realiseeritava toodangu maht määratakse plaanis kui tarbijatele üleandmiseks ettenähtud ja viimaste poolt planeeritud perioodi kestel kinnimaksmiseks määratud valmistoodangu ja omatoodetud poolfabrikaatide väärtus, aga samuti tööstusliku iseloomuga tööd (sealhulgas toodangu realiseerimine oma kapitaalehitustele ja oma ettevõtte mittetööstuslikele majanditele) ning seda kõike valmistoodangu jääkide muutumisi arvestades planeeritava perioodi alguses ja lõpus.

Praegu kehtivatest näitajatest on realiseeritava toodangu näitajale arvutamismeetodi poolest kõige lähedase kaubatoodangu näitaja. Seepärast on otstarbekas kõrvutada omavahel neid kahte näitajat.

Erinevalt kaubatoodangu näitajast, mis hõlmab reali-

¹ Erandjuhtudel realiseeritud toodangu mahu näitaja asemel määratakse ettevõttele ülesanded väljasaadetud toodangu mahu osas.

seerimiseks määratud valmistoodete ja poolfabrikaatide väärtust, kuulub realiseeritava toodangu mahu näitajasse ainult toodangu väärtus, mis on tarbijate poolt kinni makstud.

Realiseeritud toodang võib olla kas suurem või väiksem kaubatoodangust ettevõtte laos olevate valmistoodete jääkide väärtuse muutumise võrra. Kui antud kuul realiseerimise mahu suurendamise tulemusel laos olevate toodangujääkide väärtus väheneb, siis realiseeritud toodang on suurem kaubatoodangust. Ja vastupidi, kui aruandeperioodil realiseeritakse valmistooteid vähem kui neid toodeti, siis ettevõtte laos olevate toodangujääkide väärtus suureneb ja realiseeritud toodangu maht on väiksem kaubatoodangust.

Seda näitajate vastastikust sidet võib illustreerida järgneva näitega. Veebruarikuus toodeti ettevõtte tsehides 12 000 toodet, mis anti tehase lattu. Neist on 11 000 toodet veebruaris ära saadetud, kuna tarbijate poolt on kinni makstud 10 500 toodet.

Peale selle on tulnud veebruaris ettevõtte arveldusarvele raha 400 toote eest, mis toodeti ja saadeti välja eelneval kuul (jaanuaris). Nende andmete alusel veebruari kaubatoodangusse tuleb arvestada kõigi 12 000 toote väärtus, realiseeritud toodangusse aga ainult 10 900 toote väärtus.

$$10\ 500 + 400 = 10\ 900 \text{ (toodet)}$$

Antud juhul osutus realiseeritud toodang väiksemaks kaubatoodangust, kuid ta võib olla ka suurem toodete arvel, mis on toodetud eelmisel kuul, kuid realiseeritud ja tarbijate poolt kinni makstud jooksva kuul. Näiteks kui märtsis toodetakse samuti 12 000 eset, millest saadetakse välja ning makstakse tarbijate poolt kinni 11 700 toodet ja peale nende on tarbijad märtsis kinni maksnud 500 eelneval kuul tarbijatele saadetud toodet, siis märtsikuus

realiseeritud toodete hulka tuleb arvestada 12 200 eset.

$$11\ 700 + 500 = 12\ 200 \text{ (eset)}$$

Realiseeritud toodang võib erineda kaubatoodangust mitte ainult realiseerimiseks määratud, kuid realiseerimata jäänud toodete väärtuse, vaid ka tellija toorainest ja materjalidest valmistatud toodete väärtuse võrra. Kui toodetakse esemeid tellija toorainest ja materjalidest, mida tasustab tootja-ettevõtte, siis selle ettevõtte realiseeritud toodangu maht määratakse (erinevalt kaubatoodangust) tellija tooraine või materjalide väärtust kaasa arvates.

Realiseeritud toodangusse nagu kaubatoodangussegi arvatakse ka tööstusliku iseloomuga kõrvaltööde maksumus (sealhulgas oma kapitaalehitusteks ning oma ettevõtte mittetööstuslikele majanditele tehtud tööd).

Realiseeritud toodangusse nagu kaubatoodangussegi arvatakse ka tööstusliku iseloomuga kõrvaltööde maksumus (sealhulgas oma kapitaalehitusteks ning oma ettevõtte mittetööstuslikele majanditele tehtud tööd).

Realiseeritud toodangu maht tehakse kindlaks ettevõtte hulgimüügihindades (ilma käibemaksuta), selle näitaja järgi hinnatakse ka plaani täitmist. Kasumieraldiste normatiivide määramiseks ettevõtte ergutusfondi ja realiseerimise kasvutempo määramiseks realiseeritud toodangu maht arvutatakse kindlates hindades. 1966. aastal uuele planeerimise süsteemile üleviidud ettevõtted kasutavad realiseeritud toodangu mahu arvutamisel kindlate hindadena ettevõtte poolt 1966. aastaks planeeritud hulgimüügihindu.¹

Realiseeritud toodangu hind määratakse franko-vagunlähetejaam järgi, s.t. hankija-ettevõtte asukoha järgi.

¹ Kogutoodangu hindamisel jäävad kehtima ettevõtte hulgimüügihinnad seisuga 1. juuli 1955 (kuni üldise hulgimüügihindade revideerimiseni).

Kui mingile tootele on määratud hinnad franko-vagun-siht-jaam, siis realiseeritud toodangu mahu määramiseks on tarvilik preiskurandi hindadest maha arvata veokulud ja turustusorganisatsioonide kulud (juhul kui neid ei ole arvatud hankija-ettevõtte toodangu omahinna sisse).

Püstitatud ülesannete täitmise toodangu realiseerimise osas nõuab ettevõttelt suuremat tähelepanu toodangu kvaliteedi tõstmise küsimustele, samuti sidemete tugevdamist hankijate ja tarbijate vahel. Peale selle on realiseerimise maht tihedalt seotud ettevõtte kasumiga, mis koos realiseeritud toodangu mahuga on ettevõtte majandusliku tegevuse põhikriteeriumiks.

Plaani täitmisest nende näitajate osas ja rentaaluse tasemest sõltub kasumist eraldatav summa, mis läheb ettevõtte ergutusfondi. Sellepärast üleminekul uutele töötingimustele püüavad ettevõtted saada kõrgendatud plaaniülesandeid. Näiteks Moskva õmbluskoondise "Bolševitska" jaoks esialgselt kinnitatud plaanis oli realiseeritud toodangu maht 50 800 000 rubla, täpsustatud plaanis, kus arvestati üleminekut uuele süsteemile - 51 200 000 rbl.

Selle kõige tulemusena kasvab realiseeritud toodangu maht võrreldes 1965. aastaga 11,7 %, kuna 1965. aastal, võrreldes eelmise aastaga, kasvu ei olnud. Seejuures peavad tooted olema kõrge kvaliteediga, muidu võivad nad jääda realiseerimata ja plaan jääb täitmata.

Realiseeritud toodangu näitaja eelised, võrreldes kogu- ja kaubatoodanguga, on ilmsed. Kuid sellel omakorda on oma iseärasused, milliste mitteametamisel võib saada moonutatud kujutluse ettevõtte töö tulemustest. Just temas, nagu teisteski väärtuselistes näitajates, peegelduvad hindade kujundamise puudused.

Tegelikud hinnad ei vasta alati ühiskondlikult vajalikule tööle, mis kulutatakse üksiku toote valmistamiseks.

Näiteks töökulu hollandi juustu valmistamisel on palju suurem kui põehonje juustu valmistamisel; põehonje juust valmib 45 päevaga, hollandi juust aga - 75 päevaga. Samal ajal kui tonni põehonje juustu hulгимүүги hind on 2368 rbl., on hollandi juustul - 1350 rbl.

Hinna kujunemise puudusi võib selgitada ka üksikute tootmiste (käitiste) kahjumlikkuse ja ülemäärase rentaalusega. Kui üks ettevõtte töötab kahjumiga, siis võib see olla tingitud puudujääkidest tema töös, töö organiseerimises jne. Kui terve tööstusharu, näiteks söetööstus, töötab kahjumiga, siis see annab tunnistust selle tööstusharu produktsiooni alandatud hindadest. Ja vastupidi. Üksikute tööstusharude ülemäärane rentaalus pole selgitatav mitte niivõrd töö tasemega, kuivõrd kõrgendatud hindadega ja tariifidega.

Vastavalt NLKP Keskkomitee septembripleenumi otsustele vaadatakse lähemate aastate jooksul läbi kõigi tööstusharude enamike toodete hulгимүүгihinnad. Hinna kujunemise süsteemi vigade kõrvaldamine soodustab edaspidi realiseeritud toodangu näitaja kui ettevõtte töö hindamise objektiivse kriteeriumi osatähtsuse suurenemist.

Realiseeritud toodangu dünaamika võib erinevatel juhtudel mitte vastata ettevõtte tootmistöö mahu muutusele. See on selgitatav kas ülekantud väärtuse suurenemise või vähenemisega, s.t. kulutused toorainele, materjalidele ja eriti poolfabrikaatidele ning komplekstoodetele realiseeritud toodangu maksumuse hulgas. Kui näiteks ettevõttes likvideeriti väike ja ebaõkonoomne valutsehh, kuid valuvajadused rahuldatakse tellimuste teel keskest valukojast, siis toodangu realiseerimine ei muutu, kuna tootmistöö maht väheneb või siis toodangu realiseerimine kasvab vähemal määral kui tootmistöö maht. Realiseeritud toodangu nende erinevuste negatiivsed tulemused on suuremas osas kõrvaldatavad tänu sellele, et teda kasutatakse koos teiste näitajatega - tähtsamate toodanguliikide

tootmisülesanded naturaalväljendis, kasumi ja rentaabluuse näitajad.

Samaaegselt tuleb meeles pidada, et on võimalikud juhused, mil ettevõtte püüab esmajoones suurendada kallihinnaliste esemete tootmist, et kindlustada võimalikult kiiret realiseeritava toodangu tempo kasvu. On vajalik jälgida, et sortimendi muutumine ei ole vastuolus rahvamajanduse ja elanikkonna vajadustega.

Planeerimine ja plaani täitmise arvestus realiseeritava toodangu mahu järgi tõstab ettevõtte huvi tootmise rütmilisuse tagamiseks. Nüüd ei saa enam kuuplaani täitmist kindlustada "tormijooksuga" kuu viimastel päevadel, kuna toodang, mis on valmistatud 29. või 30. kuupäeval, kui ta isegi on aruandekuul välja saadetud, ei saa tarbijate poolt kinni makstud ja ei võeta selle kuu plaani täitmise kindlakstegemisel arvesse.

Peale realiseerimise mahu hakatakse ettevõtte tootmistevõuse kindlaksmääramisel kinnitama ka ülesandeid tähtsamate toodanguliikide väljalaskmiseks naturaalväljendis; seejuures tuuakse eraldi välja ekspordiks ettenähtud toodete hulk. Samuti kinnitatakse toodete omaduste põhinäitajad - sordilisus, margilisus, iga, vastupidavus jms. Otseste sidemete arendamine ettevõtete vahel lubab edaspidi lühendada nende toodete loetelu, mis võetakse aluseks rahvamajandusplaanis tootmismahu naturaalnäitajatenä.

Tähtsamad tooted moodustavad paljudes ettevõtetes 60...70 % toodangu üldmahust. Järelikult ülejäänud 30...40 % toodangust ei hakata kinnitama naturaalväljendis kõrgemalseisvate organisatsioonide poolt. Kuid see ei tähenda, et iga ettevõtte võiks oma äranägemise järgi tootmisest maha võtta väikese rentaabluusega või mitterentaablid tooted, mis tooks teistele ettevõtetele kahjumit. Tootja-ettevõtte ei tohi ilma tellija nõusolekuta rikkuda loodud tootmis-majanduslikke sidemeid. Kui mingi toote

valmistamine ei vasta ettevõtte profiilile ja pole majanduslikult otstarbekas, siis küsimus selle toote mahavõtmisest tuleb esitada vastavasse ministeeriumi. Tsentraliseeritult jaotatava toodangu uusi hankekokkuleppeid loovad ettevõtted koostöös vastavate turustus-varustusorganisatsioonidega.

Kasum ja rentaablus olid ka varem põhilisteks majanduslikeks näitajateks, kuid uue planeerimise ja materiaalse stimuleerimise tingimustes muutub tunduvalt ka nende koht ning tähtsus plaaninäitajate süsteemis. Hakatakse määrama ülesandeid lähtudes bilansilise kasumi summast, s.o. realiseeritavast toodangust ja tööstusliku iseloomuga kõrvaltööstest saadavale kasumile liidetakse realiseerimisvälise tulu summa ning lahutatakse realiseerimisväliste kulude summa.

Näiteks õmbluskoondise "Bolševitška" kasum 1966. aastal realiseeritavalt toodangult on ette nähtud 4 866 000 rbl., realiseerimisväliste tulude summa ületab realiseerimisväliste kulude summa 145 000 rbl. võrra. Järelikult bilansilise kasumi summa saab olema:

$$4\ 866\ 000 + 145\ 000 = 5\ 011\ 000 \text{ (rbl.)}$$

Tuleb silmas pidada, et uue planeerimise süsteemi juures plaaniline kasum ei vähene elamu-kommunaalmajanduse ekspluateerimisel saadud kahjumi summa võrra, kuna seda kaetakse faktiliselt saadud kasumi jaotamise korras.

Ratsionaalse hindade süsteemi juures kasum iseloomustab ettevõtte töö kvaliteeti paremini kui toodangu omahind. Omahinna planeerimine satub sageli vastuollu toodangu kvaliteedi parandamise ülesannetega, kuna toote pikaalisuse ja vastupidavuse tõstmiseks on vaja uusi kulusi, mis omakorda aga viib toodangu omahinna tõstmisele. Kasumi planeerimine annab ettevõtetele võimaluse läbi viia abinõusid toodangu kvaliteedi tõstmiseks kartmata seejuures, et see toob endaga kaasa plaaniliste ülesanne-

te mittetäitmise (sel tingimusel muidugi, kui toodete kvaliteedi tõstmine kajastub hinnas). Peale selle stimuleeritakse toodangu kvaliteedi tõstmist sellega, et materiaalse ergutamise fondi suunatakse täiendavalt põhieraldistele ka osa kasumist, milline saadakse hinnalisan-dist toodangu kvaliteedi tõstmise eest, samuti aga ka osa tulust, mis saadakse uute kõrgekvaliteetsete ja parema sortimendiga rahvatarbekaupade realiseerimisest.

Ettevõtte täieliku bilansilise kasumi kõrval hakatakse kindlaks tegema ka bilansilist arvelduskasumit, s.o. täielikust bilansilisest kasumist lahutatakse maksed tootmispõhifondide ja käibevahendite eest, fikseeritud eelarvelised (rendi-) maksed ning pangakrediidi protsendid. See näitaja on vajalik kasumist ettevõtte fondidesse ülekantavate eraldiste normatiivide kindlakstegemiseks.

Fikseeritud (rendi-) maksed määratakse hankiva tööstuse harudes ettevõtetele, mis asuvad eriti soodsates looduslikes ja transporditingimustes ning millel on sellega ühenduses diferentseeritud puhastulu ning kõrge rentaablus. Õmlusttööstuse kohta see muidugi ei käi. Seejärel pärast koondisele "Bolševitška" renditasu määratud ei ole.

Maksed tööstuslike põhifondide ja käibevahendite pealt on 1966. a. plaanis määratud 497 000 rbl. suuruses summas, protsent pangakrediidilt on ette nähtud 30 000 rbl. Nende andmete alusel arvelduskasum saab olema:

$$5\ 011\ 000 - 497\ 000 - 30\ 000 = 4\ 484\ 000 \text{ (rbl.)}$$

Rentaabluse põhinäitajaks oli senini kasumi suhe kogu kaubatoodangu omahinda. Sellel näitajal on suur majanduslik tähtsus ning teda võetakse ka edaspidi arvesse üksikute toodete rentaabluise iseloomustamisel. Ses suhtes rentaabluise näitaja suhet produktsiooni omahinda käesoleval ajal ei saa asendada mingi teise näitajaga. Kuid kogu ettevõtte rentaabluise hindamisel ning eriti mitmete ette-

võtete rentaabluse taseme võrdlemisel on hädavajalik selline näitaja, mis iseloomustab ettevõtte töö tulemusi vastavalt tema poolt kasutatud tootmisfondide maksumusele.

Rentaabluse selline näitaja määratakse kindlaks bilansilise kasumi summa ja tootmise põhifondide ning käibevahendite aasta keskmise maksumuse suhtena. Kuna sellesse näitajasse ei võeta sisse ettevõtte poolt saadud kasumi summat, siis on tema suurus toodangu omahinna tasemest: mida madalam on omahind, seda suurem on kasumi summa ning järelikult ka kõrgem rentaablus. Samal ajal iseloomustab see näitaja tootmisfondide kasutamise taset: mida paremini kasutatakse tootmisfonde, seda suurem on realiseerimisvõime ning sellele vastavalt ka kasumi summa.

Ettevõtte töö planeerimine ja tulemuste hinnang rentaabluse näitaja järgi, mis on arvutatud tootmisfondide maksumuse suhtena, stimuleerib samaaegselt omahinna vähendamist ning põhifondide ja käibevahendite ratsionaalsemat kasutamist.

Samal ajal tõuseb planeerivate ja majandusorganite vastutus põhjendatud hindade määramisel tootmisvahendite eest. Ka siin ei tohi lubada subjektivismi, samuti kui seda ei tohi olla tarbeesemete hindade määramisel. Tegelikult aga esineb praktikas seadmete hindade meelevaldset kõrgendamist. Nii näiteks kasutatakse Moskva autokummi tehases üle kahekümne aasta vulkanisaatoreid, mille algväärtus oli 9000 rbl. Samasuguste vulkanisaatorite eest, mida toodab Tambovi masinatehas, maksavad tarbijad 82 000 rbl., ehkki need oma tootlikkuselt annavad eelmistele alla, vulkaniseerimise kvaliteedilt aga õige vähe ületavad eelmisi. Hindade mittevastavus üksikute seadmelikide eest nende tootmiseks ühiskondlikult vajalikele kulutustele võib kaasa tuua vigu ettevõtete rentaabluse taseme võrdlemisel.

Meie maal võetakse praegu ette abinõusid hindade ku-

jundamise täiustamiseks. Meie arvates tuleks sellega samaeagselt teostada põhifondide ümberhindamine, see aitaks kõrvaldada selliseid nähteid, kus oma tootmisvõimsuselt enam-vähem võrdsed ühetüübilised ettevõtted erinevad põhifondide maksumuse poolest, kuna nemad hankisid oma seadmed eri aegadel ja järelikult erineva hinnaga.

Rentaabluse näitaja arvutamisel on eelkõige vajalik kindlaks teha põhifondide ja normeeritavate käibevahendite aasta keskmine maksumus. Põhifondide aasta keskmist maksumust määratakse lähtudes nende algmaksumuse seisust 1966. a. alguses (s.o. arvestatakse nende bilansilist maksumust ilma amortisatsioonikuludeta) ning plaanis esimesel poolaastal ettenähtud kasutuselevõetavatest ja mahaarvatavatest fondidest. Seejuures ei võeta arvesse teisel poolaastal kasutuselevõetavaid ja mahaarvatavaid fonde.

Kehtiva klassifikatsiooni alusel koosnevad ettevõtete põhifondid tööstustootlikest põhifondidest ja mittetööstuslike majandite ning organisatsioonide, mis on põhiettevõtte bilansil, põhifondidest. Mittetööstuslike majandite ja organisatsioonide põhifondid jaotatakse omakorda kahte gruppi: tootliku iseloomuga ning mittetootliku iseloomuga fondid.

Ettevõtte põhitootmisfondi hulka, mida maksustatakse ning mida võetakse arvesse rentabluse määramisel, arvatakse kõik tööstuslik-tootlikud põhifondid ja tootliku iseloomuga mittetööstuslikud põhifondid. Iseseisval bilansil olevaid kapitaalehituse osakonna põhifonde arvesse ei võeta. Nüüd arvutame välja ettevõtte tootmis põhifondide maksumuse järgmiste (seisuga aasta alguses) andmete alusel.

1. Tööstuslik-tootlikud põhifondid (hooned, seadmed jms., ja tehase ning kõigi tööstusosakondade ning tsehhide halduses olevad hooned ja sisseseaded) - 13 000000 rbl.

2. Ettevõtte mittetööstuslike organisatsioonide põhifondid:

a) tööstusliku iseloomuga (põllumajandusliku abimajandi jt.) - 3 000 000 rbl.

b) mittetööstusliku iseloomuga (elamu-kommunaalmajanduse jt.) - 1 000 000 rbl.

Nende andmete alusel tootmispõhifondide maksumus võrdub:

$$13\ 000\ 000 + 3\ 000\ 000 = 16\ 000\ 000 \text{ (rbl.)}$$

Vaatleme nüüd tinglikult tootmispõhifondide ja normeeritud käibevahendite aasta keskmise maksumuse arvutamist.

Tehase tööstuslike põhifondide maksumus (algväärtus) 1. jaanuaril 1966 on 16 000 000 rbl.; on ette nähtud uute tööstuslike põhifondide kasutuselevõtmine 1. märtsil 1966 - 1 200 000 rbl. väärtuses ning 1. augustil 1966 - 1 600 000 rbl. väärtuses; tööstuslike põhifondide käibelt kõrvaldamine nähakse ette 1. märtsil 1966 - 600 000 rbl. väärtuses ja 1. mail 1966 - 225 000 rbl. väärtuses.

Tootmispõhifondide aasta keskmine maksumus 1966. a. on seega

$$16\ 000\ 000 + \frac{1\ 200\ 000 \times 10}{12} - \left(\frac{600\ 000 \times 10}{12} + \frac{225\ 000 \times 8}{12} \right) = \\ = 16\ 000\ 000 + 1\ 000\ 000 - 650\ 000 = 16\ 350\ 000 \text{ (rbl.)}$$

Fondide pealt tasu arvestamisel võetakse aluseks tööstuslike põhifondide maksumus ilma nende põhifondideta, mis kõrvaldatakse või võetakse eksploatatsiooni aasta teisel poolel. Seetõttu käesoleval juhul 1 600 000 rbl. arvesse võetud ei ole.

Käibevahendite plaaniline aasta keskmine maksumus määratakse kindlaks lähtudes kehtivatest normatiividest nii aasta algul kui ka iga kvartali lõpus. Näiteks kui normeeritavate käibevahendite jäägid 1. jaanuaril 1966

on 7 200 000 rbl., 1. aprillil aga peavad olema 7 600 000 rbl., 1. juulil - 8 300 000 rbl., 1. oktoobril 7 400 000 rbl. ning aasta lõpuks 7 800 000 rbl., siis nende aasta keskmine maksumus on:

$$\frac{7\ 200\ 000}{2} + 7\ 600\ 000 + 8\ 300\ 000 + 7\ 400\ 000 + \frac{7\ 800\ 000}{2}$$

4

$$= \frac{30\ 800\ 000}{4} = 7\ 700\ 000 \text{ (rbl.)}$$

Niisiis, esitatud näites tööstuslike põhifondide ja normeeritavate käibevahendite aasta keskmine maksumus on $16\ 350\ 000 + 7\ 700\ 000 = 24\ 050\ 000$ (rbl.).

Koondise "Bolševitška" aasta keskmine põhifondide maksumus on 1966. a. algul 2 957 000 rbl. ja normeeritud käibevahendid - 3 332 000 rbl., kokku seega 8 289 000 rbl. Nende andmete alusel tema rentaabluse näitajaks seega on:

$$\frac{5011 \times 100}{8289} = 60,45\%$$

Varem tundsid ettevõtteid vähe huvi nende poolt ostetud põhifondide maksumuse vastu. Ettevõtete juhid ostsid meeleldi masinaid ja mehhanisme isegi sel juhul kui nende järele ei olnud tungivat vajadust. Nüüd olukord muutub, ettevõtteid hakkavad muretsema vaid selliseid põhifonde, mida nad tõesti vajavad. Seda eesmärki teenib mitte üksnes rentaabluse kindlakstegemine tootmisfondide suhtes, vaid ka fondimaksu sisseviimine. Edaspidi fondimaksu diferentseeritakse ettevõtete gruppide viisi, vajaduse korral aga isegi üksikute ettevõtete vahel. Praegu uuele planeerimise ja majandusliku stimuleerimise süsteemile üleviidavate ettevõtete fondimaks on kindlaks määratud 6% suuruses. Fondimaksu sissenõudmine soodustab kokkuvõtte ja ratsionaalsemat ettevõtte ja riigi vahendite kasutamist.

Koondise "Bolševitška" fondimaks on 1966. a.:

$$8\ 289\ 000 \times 0,06 = 497\ 000 \text{ (rbl.)}$$

Sellise summa saame tingimusel, et koondisel ei ole maksuvabu põhifonde. Seejuures ei võeta maksu tootmise põhifondidelt, mis loodi tootmise arendamise fondi arvel - kahe aasta jooksul, pangakrediidi arvel - kuni laenu tasumiseni, samuti ka uutelt käikulastavatel tsehhidelt ja suurtelt seadmetelt - nende täieliku tootmisvõimsuse saavutamiseni, millised on kindlaks määratud instruksioonides jt.

Lähtudes ülalmainitud fondimaksu summast ja pangakrediidilt planeeritud protsendinormist (30 000 rbl.) õmbluskoondise "Bolševitška" rentaabluse arveldusnäitajaks oleks

$$\frac{(5011 - 497 - 30) \times 100}{8289} = 54,1 \%$$

Seda näitajat võetakse arvesse ettevõtte ergutusfondi kindlaksmääramisel.

Praegu ettevõtte võimalused töötajate materiaalseks ergutamiseks kasumi arvel on piiratud. Koondises "Bolševitška" kasutati 1965. a. ettevõtte fondist tööliste materiaalseks ergutamiseks 24 000 rbl., mis moodustab vaid 0,7 % tööliste töötasu fondist.

Kuid asi ei seisne üksnes ettevõtte fondi suuruses vaid ka tema moodustamise ja kasutamise korra puudustes.

Ettevõtte fond moodustub enamikus ettevõtteis üleplaaniilise kasumi ja vähemal määral plaaniilise kasumi arvel - 1...6 % plaaniilist ja 30...60 % üleplaaniilist kasumit (eraldamise norm on diferentseeritud tootmisharude kaupa). Seetõttu ettevõtted ei olegi huvitatud kõrgetest plaaniülesannetest, sest mida väiksem on plaan, seda kergem on teda täita, seda suurem on ka üleplaaniiline kasum ning järelikult suuremad on ka ettevõtte fondi eraldatavad summad.

Ettevõtte fondi suurus limiteeriti: see ei võinud ületada 5,5 % tootmis-tööstusliku personali töötasu aastafondist. Seepärast ettevõtted, kes saavutasid ettevõtte fondi kõrgmäära tipu, kaotasid huvi tootmise edasise täiustamise ja kõikide reservide ärakasutamise vastu.

Ettevõtte fondi kasutatakse mitmeks otstarbeks: uue tehnika juurutamiseks, seadmete moderniseerimiseks ja tööstuse laiendamiseks - mitte vähem kui 20 %; elumajade, kultuuri- ja elukondlike hoonete ehitamiseks - mitte vähem kui 40 %; individuaalseks premeerimiseks, töötajate kultuurilis-elukondliku teenindamise parandamiseks, tuusikute muretsemiseks jne. - mitte enam kui 40 %.

Näiteks 1964. a. jagati ettevõtte fondist individuaalseid preemiaid, kulutati kultuuriliseks ja elukondlikuks teenindamiseks, tuusikute muretsemiseks puhkekodudesse ja sanatooriumidesse ning töötajatele ühekordsete toetuste väljamaksmiseks 376 000 000 rbl. Kui võtta arvesse riiklike ettevõtete ja majandusorganisatsioonide tööliste arv (ainult tööstuses on neid enam kui 25 000000 inimest), siis on selge, et ettevõtte fondi mõju töötajate huvitatusele saavutada paremaid tulemusi väiksemate kulutustega, on väike.

Sellest puudusest on vaba NLKP Keskkomitee septembripleenumil vastuvõetud materiaalse ergutamise fondi moodustamise kord. Materiaalse ergutamise fond luuakse eelkõige ettevõtte plaanilise kasumi ja vähemal määral üleplaanilise kasumi arvel. See paneb neid huvi tundma kõrgemate plaaniliste ülesannete ja tootmisreservide täielikuma ärakasutamise vastu. Eraldise kõrgeimat määra materiaalse ergutamise fondi kindlaks ei määrata.

See muidugi ei tähenda, et koos ettevõtte üleviimisega uuele planeerimise ja materiaalse stimuleerimise süsteemile materiaalse ergutamise fond otsekohe kasvab suureks, sedavõrd suureks, et ta tunduvalt ületab inse-

ner-tehnilistele töötajatele ja teenistujatele makstava preemia summa ja makseid ettevõtte fondist töötajate individuaalseks premeerimiseks, kultuurilis-elukondliku teenindamise parandamiseks jms., olenemata ettevõtte töötulemustest. See oleks vastuolus sotsialistliku majanduse arengu ühe tähtsaima tingimusega, mille kohaselt tarbimismaht peab kasvama olenevalt tööviljakusest, mille kasvu tempo peab olema kõrgem kui keskmise töötasu kasvu tempo. Arvestused näitavad, et kui lähtuda olemasolevatest ettevõtte fondide suurusest ja palgafondist makstavatest preemiatest insener-tehnilistele töötajatele ning teenistujatele, siis paljude ettevõtete materiaalse ergutamise fond saab olema 3...5 % tootmispersonali palgafondist. Kuna aga kasumist eraldiste normatiivid määratakse kindlaks aastaiks, siis ettevõtte rentaabluuse kasvades materiaalse ergutamise fond võib kujuneda kaunis suureks.

Materiaalse ergutamise fondi kasutatakse ainult ettevõtte töötajate premeerimiseks, eeskujulike tööliste, juhtivate ning insener-tehniliste töötajate ja teenistujate ühekordseks premeerimiseks eriti tähtsate tootmisülesannete eeskujuliku täitmise eest, töötajate premeerimiseks aasta töötulemuste alusel, materiaalse abi andmiseks üksikutele töötajatele. Ametiühinguorganisatsiooni nõusolekul võib ettevõtte juhtkond suunata kuni 20 % sellest fondist sotsiaal-kultuurilisteks üritusteks ja elamute ehitamiseks, vajaduse korral erandjuhtudel suunata aga kuni 20 % sotsiaal-kultuurilise ja elamuehituse fondist materiaalse ergutamise fondi suurendamiseks. Viimase vahendeid ei lubata kasutada ettevõtte tootlikeks vajadusteks. Järelikult materiaalse ergutamise fond erineb põhimõtteliselt ettevõtte fondist kujundamise tingimuste poolest.

Materiaalse ergutamise fond kujuneb eraldistest et-

tevõtte kasumist; seejuures insener-tehniliste töötajate ja teenistujate premeerimine, mida varem tehti palgafondi arvel, tehakse nüüd sellest fondist. Seepärast ettevõtte üleviimisel uutele töötingimustele kantakse sellesse fondi üle ka need vahendid, mis olid ette nähtud insener-tehniliste töötajate ja teenistujate premeerimiseks palgafondi arvel.

Eraldise kasumist materiaalse ergutamise fondi teostatatakse ministriumiga poolt kindlaksmääratud normatiivide alusel. Need normatiivid määratakse selliselt, et ettevõtete töötajad oleksid huvitatud realiseeritava toodangu hulga suurenemisest, kasumist ja rentaablusest, toodangu kvaliteedi parandamisest, sortimendi uuendamisest. Kasumist eraldamise normatiivid määratakse protsentides tootmispersonali plaanilise töötasu fondist eraldi toodangu (või kasumi summa) realiseerimise kasvu iga protsendi pealt, võrreldes eelmise aastaga (kindlates hindades) ning plaanis ettenähtud rentaabluse iga protsendi pealt. Seejuures tootmispersonali all mõeldakse kogu ettevõtte tootmis-tööstuslikku personali, samuti ka teiste ettevõtete bilansil olevate tootmismajandite personali (põllumajanduslik abimajand, autotransport jt.). Iseseisval bilansil olevad ettevõtte tootmismajandeid (kapitaalehitus jt.) seejuures arvesse ei võeta.

Materiaalse ergutamise fondi minevate eraldiste normatiive määratakse tootmistoodangu realiseerimise kasvu iga protsendi pealt vaid nendes harudes, milliste eriti tähtsaks ülesandeks on toodangu väljalaske suurendamine rahvamajanduse tarvete täieliku rahuldamise eesmärgil. Kui antud tööstusharu jaoks ei nähta ette tootmismahu suurenemist lähemate aastate jooksul, siis eraldiste normatiive materiaalse ergutamise fondi määratakse kasumi kasvu iga protsendi pealt. Eraldiste normatiive rentaabluse iga protsendi pealt määratakse kõikides tööstusharudes.

Eraldiste normatiive määravad ministeeriumid üh-
tüübiliste ettevõtete gruppidele nende konkreetseid ise-
ärasusi arvestades. Arvutagem välja koondise "Bolševitš-
ka" materiaalse ergutamise fond. Realiseerimismahu kasv
1966. a. nähakse ette 11,7 %, arvestatav rentaablus -
54,1 %. Eraldiste normatiivid materiaalse ergutamise fon-
di on määratud järgmiselt: toodangu realiseerimismahu iga
protsendi pealt - 0,22 % tootmispersonali töötasu fon-
dist, plaanis ettenähtud rentaabluse iga protsendi pealt
- 0,10 % tootmispersonali töötasu fondist (s.o. kogu per-
sonali palgafond, välja arvatud elamumajanduse, kommu-
naalmajanduse jt. ettevõtte bilansil olevate mittetöös-
tuslike majandite personali töötasu). Tootmispersonali
plaaniline palgafond on 4 731 000 rbl.

Nende andmete alusel materiaalse ergutamise fond ku-
juneb:

a) realiseerimise mahu suurendamise eest

$$11,7 \times 0,22 = 2,6 \% \quad 4\,731\,000 \times 0,026 = 123\,000 \text{ (rbl.)}$$

b) rentaabluse taseme eest

$$54,1 \times 0,10 = 5,41 \% \quad 4\,731\,000 \times 5,41 = 256\,000 \text{ (rbl.)}$$

Täpsustatud plaani järgi eraldised kasumist selle
näitaja alusel saavad olema 270 000 rbl. ehk 5,7 % toot-
mispersonali plaanilisest palgafondist.

Üldkokkuvõttes materiaalse ergutamise fond on 393000
rbl. ehk 8,3 % tootmispersonali palgafondist. Sellest
summast on 164 000 rbl. ette nähtud preemiate maksmiseks
insener-tehnilistele töötajatele ja teenistujatele (38 %
nende koosseisulisest palgast), preemiateks töölistele
aastase töö eest - 70 000 rbl. (1,8 % nende palgafondist;
seejuures ei ole arvesse võetud töölistele palgafondist
makstavaid preemiaid, milleks läheb 411 000 rbl. ehk 11,1
% nende palgafondist), 159 000 rbl. - ühekordseks tasuks
aasta keskmiste näitajate eest 35 rbl. 50 kop. igale töö-
tajale.

$$164\ 000 + 70\ 000 + 159\ 000 = 393\ 000 \text{ (rbl.)}$$

On iseloomulik, et 1965. a. kõik väljamaksud koondise "Bolševitska" ettevõtte fondist koos insener-tehnilistele töötajatele ja teenistujatele palgafondist makstud preemiatega olid 165 000 rbl. Selline kasv on seletatav realiseerimise mahu ja eriti rentaabluse kasvuga. Rentaabluse tunduv kasv on omakorda seletatav bilansilise kasumi summa kasvuga - 26,9 % võrra, samal ajal kui tootmise põhifondide aasta keskmine maksumus kasvab vaid ühe protsendi võrra, kuna normeeritavate käibevahendite summa jääb muutumatuks (1965. a. tasemel).

Eraldiste normatiivid sotsiaal-kultuuriliste ürituste ja elamuehituse fondi on õmbluskoondisele "Bolševitska" määratud 0,05 % kogu personali (vaid mitte üksnes tootmispersonali) töötasu üldfondist toodangu realiseerimise mahu kasvu iga protsendi pealt ning 0,03 % - plaanilise rentaabluse iga protsendi pealt.

Kogu personali palgafondi suuruse 4 864 000 rbl., juures annab see:

$$\begin{array}{ll} 11,7 \% \times 0,05 = 0,6 \% & 54,1 \% \times 0,03 = 1,6 \% \\ 0,6 + 1,6 = 2,2 \% & 4\ 864\ 000 \times 0,022 = 107\ 000 \text{ rbl.} \end{array}$$

On iseloomulik, et 1965. a. kulutused ettevõtte fondist ja üleplaaniilisest kasumist koondisel "Bolševitska" sotsiaal-kultuurilisteks üritusteks ja elamuehituseks olid 63 000 rbl.

Eraldiste normatiivid kasumist tootmise arendamise fondi koondisele "Bolševitska" on määratud 0,08 % tootmise põhifondide maksumusest toodangu realiseerimise mahu iga protsendi pealt ja 0,01 % plaanilise rentaabluse iga protsendi pealt. Tootmise põhifondide aasta keskmise maksumuse juures 2 957 000 rbl., see annab:

$$(11,7 \times 0,05) + (54,1 \times 0,01) = 1,5 \%$$

$$2\ 957\ 000 \times 0,015 = 44\ 000 \text{ (rbl.)}$$

Peale selle eraldatakse tootmise arendamise fondi

osa amortisatsioonisummast, mis on määratud tootmise põhifondide täielikuks taastamiseks; kergetööstuse ministeeriumis need eraldised on ajutiselt määratud 45 % põhifondide täielikuks taastamiseks suunatavast amortisatsioonimaksust.

Ministeeriumidele on antud õigus diferentseerida seda protsenti ettevõtte gruppide, vajaduse korral ka üksikute ettevõtete vahel. Tootmise arendamise fondi suunatakse ka väljalangenud ja üleliigse (põhifondide koosseisus arvel olevate) varanduste realiseerimisest saadud summad (pärast nende likvideerimisega seoses olevate kulude mahaarvamist). Niisuguste summade laekumisel koondise "Bolševitška" tootmise arendamise fond saab 1966. a. olema 87 000 rbl. ehk 2,9 % tootmise põhifondide maksumusest.

Tootmise arendamise fondist kaetakse kulutused, mis on ühenduses toodete kvaliteedi, vastupidavuse ja tugevuse tõstmisega, uute toodete tootmisse juurutamisega nende väljalaske esimesel aastal jne. Kergetööstuse ettevõtete kohta see ei käi, sest vastavalt NSVL Ministrite Nõukogu määrusele nr. 1141 31. detsembrist 1965. täiendavad kulutused, mis on seoses toodete kvaliteedi tõstmise ja uute tooteliikide tootmisse juurutamisega, kaetakse 1966. a. rahvatarbekaupade uute ja parandatud mudelite tootmisse juurutamise erifondi arvel.

Kasumi plaani või toodangu realiseerimise plaani ületamisel ettevõtte poolt tehakse täiendavaid eraldisi kasumist materiaalse ergutamise, sotsiaal-kultuuriliste ürituste ja tootmise arendamise fondi. Need täiendavad eraldised tehakse normatiivide alusel, mis on madalamad 30... 40 % võrra plaanis ettenähtud toodangu realiseerimise kasvuga iga protsendi pealt ettenähtud normatiividest. Näiteks kui realiseerimisplaani suurenemisel 11,7 % võrra kasvab kasum faktiliselt 15,7 % võrra, siis normatiivi juures, mis on suur 0,22 %, eraldatakse materiaalse ergutamise fondi:

$$11,7 \times 0,22 = 2,6 \%$$

$$4,0 \times 0,15 = 0,6 \%$$

seega kokku 3,2 % tootmispersonali töötasu fondist.

Seejuures on tinglikult aluseks võetud, et üleplaanilise realiseerimise iga protsendi pealt arvatakse juurde 0,15 % töötasu fondist. Kui ettevõtte juba algul oleks õigesti arvestanud kõiki oma võimalusi ja plaanis oleks ette nähtud realiseerimise kasv 15,7 % võrra, siis selle näitaja alusel materiaalse ergutamise fondi oleks eraldatud:

$15,7 \times 0,22 = 3,5 \%$ tootmispersonali töötasu fondist, s.o. 0,3 % võrra enam.

Kasumiplaani ja toodangu realiseerimise plaani mittetäitmisel kindlaksmääratud nomenklatuuri alusel eraldi-
sed kasumist ettevõtte materiaalse ergutamise ja teistes-
se fondidesse tehakse vähendatud ulatuses. Eraldiste vä-
hendamise määr tehakse kindlaks ministriumide poolt;
seejuures plaani mittetäitmisel kindlaksmääratud näitaja-
te järgi plaani mittetäitmise iga protsendi pealt ette-
võtte iga fondi tuleb vähendada vähemalt 0,3 % võrra.
Toodangu realiseerimise aastaplaani (või kasumiplaani)
ja rentaabluse plaani mittetäitmisel töötajate ergutamist
aasta saavutuste eest ei teostata.

Ettevõtte fondide kujundamise niisugune kord on suu-
natud sellele, et ettevõtted püüaksid saada pingsad, kuid
reaalsed, tehnilis-majanduslike arvutustega igati põhjen-
datud ülesanded.

Ühes artiklis ei ole loomulikult võimalik valgustada
planeerimise ja materiaalse stimuleerimise uue süsteemi
kõiki iseärasusi. Kuid ülaltoodustki selgub, et ta tõstab
ettevõtete kollektiivide huvi tootmise täiustamise efek-
tiivsuse, uute reservide leidmise ja ärakasutamise vastu.

A-27456

TÜ RAAMATUKOGU

1 0300 00427290 4